
FEJEZETEK KELET- ÉS DÉLKELET-EURÓPA TÖRTÉNETÉBŐL

Szlovén és montenegrói nézetek az albán kérdésről a XX. század elején

A szlovénok – akiknek nemzeti kérdése sokáig megoldatlan volt – állásfoglalása az ugyancsak megoldatlan albán kérdésről rendkívül ellentmondásos volt. Bár a XIX. század második feléig a két nép között csupán szórványos kapcsolatok voltak, a legjelentősebb szlovén nyelvészek (*Jernej Kopitar*; *Fran Miklošič*, *Rajko Nachtigal*) részt vettek az albán nyelv egységesítésére irányuló törekvésekben. A szlovén közvélemény egy része azonban nem ezeket a törekvéseket vette figyelembe, hanem azt a szerbek, bolgárok és montenegróiak körében kialakított véleményt fogadta el, hogy éppen azért nem lehet egységes albán nemzetről beszélni, mert az albánok nem rendelkeznek egységes irodalmi nyelvvel.

Ez a szlovén magatartás három szempontból is figyelemreméltó. Mindegyik azért, mert képviselői, amint egyik kritikusuk a szemükre vetette, elfeledkeztek arról, hogy volt idő, amikor a szlovénok sem rendelkeztek még irodalmi nyelvvel, de a szlovén nemzet egységét az említettek mégsem vonták kétségbe. Másodszor azért, mert miközben azt emlegették, hogy a két főbb albán nyelvjárást (a geget és a toszkot) beszélők nem is értik meg egymást, elfeledkeztek arról (ezt a szerző nem említi meg), hogy bizony a nagyobb szlovén nyelvjárások között is akkora a különbség, hogy néha (még ma is) komoly megértési nehézségek merülnek fel. Harmadszor azért, mert miközben arról beszélnek, hogy az albánoknak nincs saját (nemzeti) történelmük, elfelejtkeznek arról, hogy a török hódítás koráig az albánoknak megvolt a saját történelmük, elég csupán Szkenderbégre, az albán történelem kiemelkedő személyiségére utalni.

A cikk szerzője ráadásul utal arra, hogy XX. század elején a szlovénok és az albánok sok szempontból nagyon is hasonló helyzetben voltak. Geopolitikai helyzetük miatt nem kaphatták meg a gyakran követelt nemzeti önrendelkezést/autonómiát (ennek birtokában ugyanis a szlovénok a németeket zárták volna el a tengertől, az albánok pedig a szerbeket). Az említett szlovénok azonban nem erre figyeltek, hanem arra, hogy reményeik

szerint az osztrák birodalmon belüli alárendelt helyzetükből a XIX. század folyamán diadalmasan terjeszkedő szerbek vezetésével létrehozandó délszláv állam segítségével tudnak majd kikerülni. Annál is inkább, mert a szerbek és a bolgárok bizonyos vilajetekben olyan jogokat harcoltak ki maguknak a török kormánytól, amelyeket az osztrák kormány a Karintiában és a Stájerországban élő szlovénoktól megtagadott.

Ennek az volt a következménye, hogy a szlovén közvélemény nagy része politikai szempontból egyértelműen a nagyszerb álláspontot fogadta el, és így volt ez az albán kérdésben is. Ebbe beletartozott annak a szerb követelésnek a támogatása is, hogy Szerbiának mindenképpen tengeri kijáratot kell kapnia. Így azután, miközben élénke követték a Balkánon folyó eseményeket, figyelmen kívül hagyták Dimitrije Tucović szerb szociáldemokrata politikus azon figyelmeztetését, hogy Szerbiának 1913-ban Albánia ellen folytatott háborúja valójában „gyarmatosító háború”. Sőt a már említett szerb álláspontot ismételve úgy vélték, hogy az albán vad és kulturálatlan nép, illetve, hogy ha az albánok önálló államot hozhatnának létre, akkor ott káosz uralkodna.

Az albánokkal szembeni szlovén előítélet annál is figyelemreméltóbb, mert az olaszok nagyon is hasonló előítéleteket hangoztattak a szlovénokkal szemben: „a szlovénoknak nincs se Dantéjuk se Machiavellijük, barbárok, (s amikor majd) az osztrák államot Németország és Olaszország felosztja egymás között, nem engedik meg, hogy a szlávok uralják az Adriát”. Említésre méltó, hogy az első világháborút lezáró békekonferencián hasonló előítéleteességről tett tanúbizonyságot az amerikai küldöttség néhány tagja is. Csak amíg egyikük az albánokról volt negatív véleménnyel, másikuk a délszlávokról. Louis Beer pl. azt állította, hogy a németeket, a magyarokat és az olaszokat olyan emberekért (értsd a délszlávokért) áldozták fel, akik sokkal alacsonyabb kulturális szinten vannak.

Az albánokkal szembeni kissé zavaros szlovén magatartás nyomon követhető volt akkor is, amikor végül 1912. november 28-án – részben a szerbek tengeri kijutását megakadályozni kívánó bécsi udvar segítségével – létrejött a független albán állam. Az egyik szlovén napilap, miután megismételte az albánokkal szembeni negatív sztereotípiákat így írt: „Mi igen kevésbé hiszünk az új, önálló Albánia életképességében, bár sok szerencsét kívánunk neki, ahogy ez ilyen alkalmakkor szokásos.” Egy másik napilap viszont közölte a montenegrói hivatalos lap állásfoglalását, amelyben az állt, hogy „Európa, amely a Balkánt illetően elfogadta a teljes jogú nemzetiesség elvét, azt követeli, hogy ezt a jogot terjesszék ki Albániára is. A balkáni államok, amelyek ebből az elvből merítették erejüket, nagyot tévednének, ha Albániától megvonnák azt, amit maguknak követeltek.”

Ez azonban nem akadályozta meg a lapokat abban, hogy tovább ismételtessék, hogy Szerbiának gazdasági okokból joga van a tengeri kijáráshoz. Érdemes felidézni ezt illetően két szlovén érvelést. Az egyik úgy érvelt az albán függetlenség ellen és a szerb érdekek mellett, hogy ha Ausztria, amely nagyon is soknemzetiségű állam, ezen módon is életképes, s ha a lengyelek a porosz fennhatóság alatt képesek a fejlődésre, akkor miért ne fejleszthetnék az albánok a saját kultúrájukat a szerb állam keretén belül. A másik pedig azt tartotta fontosnak, hogy ha a győzedelmes szerb katonaság elől elzárják az Albánián keresztül elérhető tengeri kijáratot, akkor Szerbia (az osztrák fennhatóság alatt lévő) Bosznián keresztül fogja azt megkeresni, azaz Ausztria csak rosszul jár azzal, ha az albán törekvéseket támogatja.

Az új albán állammal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy amíg Ausztria azt támogatta, hogy ez az állam foglalja magába az összes albán lakta területet, addig Franciaország és a szerb érdekek védelmezője, Oroszország elenezte azt. A probléma megoldásában érdekelt egyik szereplő Nagy-Britannia volt, amelyik meg akarta akadályozni, hogy Bécs megszerezze magának a stratégiaiul fontos Szaloniki kikötőjét, a másik szereplő pedig a növekvő aktivitást mutató Olaszország volt. Ez utóbbi szereplő törekvései viszont egyszerre érintették mind az albánok, mind pedig a szlovénok nemzeti érdekeit.

Olaszország ugyanis 1915 áprilisában, Londonban titkos megállapodást (londoni paktum) írt alá, amelynek értelmében cserében azért, hogy az antant oldalára áll, jogot szerez az Osztrák–Magyar Monarchia, Albánia és Törökország területének egy részére. Ez Dél-Tirol, valamint a Goriziatól (Görztől) lefelé Dalmáciáig húzódó tengeri sáv, illetve Albánia egy részének megszerzését jelentette. Olaszország bejegyezte abba, hogy Albánia egy részét osszák fel Montenegró, Szerbia és Görögország között, így csupán Albánia egy csekély központi sávja maradhat meg mint önálló, semleges Albánia. Ez a megállapodás azt jelentette, hogy a szlovénok és a horvátok éppúgy a nagyhatalmi politika áldozatai lettek, mint az albánok.

A cikk a továbbiakban azt vizsgálja, hogyan viszonyult az USA a békekonferencián a londoni paktumhoz. A nemzeti önrendelkezés nevében fellépő Wilson kezdetben élesen ellenezte azt, azután különböző megfontolásból fokozatosan engedett. A szerző szerint ennek az lett az eredménye, hogy Olaszország olyan eredményesen követelődött, hogy végül még annál is többet kapott, mint ami a londoni paktum értelmében járt neki. Úgy véli, hogy az amerikai szakértők szerint önálló létre képtelen Albánia felosztásáról szóló javaslat összhangban volt a párizsi békekonferencián érvényesülő azon (általános) elvvel, hogy egyes korábban török fennhatóság alatt élő népek még nem értek meg az önálló állami életre.

Az a tény, hogy az 1878-ban megtartott berlini kongresszus kijelölte a Montenegró és Törökország közötti határt, alapvetően érintette az albánokat, akik így a határ két oldalára kerültek, ugyanakkor arra törekedtek, hogy megőrizhessék korábban élvezett jogaikat. A montenegrói uralkodó, Nikola célja pedig az volt, hogy befolyásolhassa a határ túl oldalán élő albánok törekvéseit. Az adott körülmények között azt tanácsolta az albán törzsi vezetőknek, hogy törekedjenek békés együttélésre a török hatóságokkal. Bosznia és Hercegovina 1908-as anektálása miatt viszont egyre aktívabb albán politikát folytatott, arra törekedve, hogy az albánokat saját erős szövetségesévé tegye. Bécs és Montenegró között így sajátos küzdelem folyt az albánok – mindenekelőtt a keresztény vallású albánok – saját célú befolyásolása érdekében.

Montenegró kihasználta azt a tényt, hogy a Balkánon kialakult feszült helyzet eredményeképpen 1910-től néhány albán vezető, majd egyre nagyobb számú albán, Montenegróban keresett menedéket. Miközben nyilvánosan azt hirdette, hogy semleges marad az albán kérdésben, a kulisszák mögött támogatta a török birodalom elleni megmozdulásokat. Tudván, hogy egy olyan kis ország, mint Montenegró ereje nem elegendő, a nagyhatalmaknál keresett szövetségeseket észak-albániai törekvései megvalósításához. Az északi albánok pedig nem elleneztek azt a montenegrói törekvést, hogy ezt a területet szakítsák el a török birodalomtól és autonóm albán régióként kerüljön montenegrói fennhatóság alá.

1911-ben egy orosz fegyverekkel felfegyverzett csoport átlépett a montenegrói-török határon, ami ellen a török kormányzat erőteljesen tiltakozott. A fegyveres török ellenlépés következtében pedig nagyszámú albán menekült Montenegróba. Az albánok azt állították, hogy az ellenük elkövetett jogtalanságok késztették őket a felkelésre. Mivel a feszültség további növelése egyik félnek sem állt érdekében, megállapodtak abban, hogy a menekültek bántatlanul visszatérhetnek a török oldalra, igaz az albánok nagyon tartottak attól, hogy a törökök nem tartják tiszteletben a megállapodást.

Bár – amint említettem – a felkelő csoport orosz fegyverekkel rendelkezett, az orosz diplomaták ellenezték, hogy Montenegró olyan politikát folytasson, ami háborúba sodorja a Balkánt. Olaszország pedig az Osztrák–Magyar Monarchia további előretörésétől tartva cselekedett ugyanígy. A balkáni szövetség létrehozás után azonban Montenegró 1912 októberében hadat üzent Törökországnak, kinyilvánítva, hogy ennek célja Szerbia felszabadítása a török uralom alól és a határon túli albán lakta terület anektálása.

A háborúban háromezer albán harcolt a montenegrói oldalon. A harctér más területein az albánok és a montenegróiak ellenfélként álltak szemben egymással. Az albán-montenegrói szövetség felbomlásában nem kis szerepet játszott az Osztrák–Magyar Monarchia, illetve az a katolikus papság, amely a 25 ezer montenegrói katolikus albán körében folytatta tevékenységét.

Bizonyos területeken komoly vallási küzdelem is folyt. Volt, ahol az albánok önként kívántak visszatérni őseik ortodox hitére, volt ahol erőszakos térítés folyt körükben. A montenegrói uralkodó fellépett ez ellen a gyakorlat ellen, vallásszabadságot hirdetett, lehetővé téve az iszlám hitre való visszatérést is.

1913-ban a londoni nagyköveti konferencia kijelölte az Albánia és Montenegró közötti határvonalat, s így Crna Gora elérte háborús célját. Az újonnan létrejött albán állam és Montenegró között a határkijelölés bonyolultsága miatt ellentmondásos viszony alakult ki, ami nem kedvezett a béke és biztonság megvalósításának. Jó egy év is eltelt, amíg egy nemzetközi bizottság végre megkezdte a határkijelölés munkálatait.

Uroš Lipušček: Slovensko in albansko nacionalno vprašanje med prvo svetovno vojno – podobnosti in razlike (A szlovén és albán nemzeti kérdés az első világháború idején – hasonlóságok és különbségek). *Zgodovinski časopis*, 62. 2008. 3–4 (138), 399–407.; Saša Knežević: Montenegrin-Albanian Relations at the Beginning of the Twentieth Century (Montenegrói–albán kapcsolatok a XX. század elején). *The South Slav Journal*, Vol. 30, No. 3–4 (117–118) Autumn 2011, 58–65.

Szilágyi Imre